

Kap 12 : Borgarstaten

*Det är skam, det är fläck på Sveriges banér,
att medborgarrätt heter pengar.*
Verner von Heidenstam (1899)

Tronen, altaret, svärdet & penningpåsen
Knut Wicksell (1908).

1809-1865 diskuterades en övergång från ståndsriksdagen till någon variant av engelsk eller fransk två-kammar-riksdag, men eftersom detta skulle innebära att de politiska stånden avskaffade sina kvarvarande privilegier, gick det trögt. Under tiden växte gruppen ofrälse ståndspersoner. Regelbundna justeringar gjordes av ståndens sammansättning, men det blev till slut omöjligt att bilda homogena politiska stånd enligt den gamla funktionella modellen som förutsatte ett närmast medeltida samhälle. 1865 var ståndens sammansättning:

Adelsståndet bestod av tjänstadel, börsadel och (adliga) gods- & bruksägare. Prästeståndet av prästvigda & akademiker. Borgarståndet av handelsmän, hantverkare & (oadliga) bruksägare. Bondeståndet av småbönder & (oadliga) godsägare. Varje stånd hade en röst, men: Adelsståndet representerade 0.3 procent av befolkningen, prästeståndet 0.4 procent, borgarståndet 2 procent & bondeståndet 33 procent. Utanför stod icke besuttna landsortsbor (torpare, soldater, statare, frälsebönder), bruks- & industriarbetare och stora delar av den icke adliga medelklassen (ämbetsmän, lärare, läkare, industrimän, publicister & officerare), sammanlagt två tredjedelar av befolkningen.

Det fanns flera förslag om hur detta skulle hanteras inom ramen för det gamla. 1848 föreslog t ex greve Henning Hamilton att bilda ytterligare två stånd av ofrälse ämbetsmän respektive gods- & bruksägare. Ledamöterna skulle sedan fördelas på två kamrar med olika mandattid.¹ Sådana förslag ansågs dock bara skjuta upp det oundvikliga. Ståndsrepresentationen måste bort! Alla andra länder hade redan avskaffat den.

* * *

A. KARL XV

Under Karl XV genomfördes en serie författningsreformer i liberal anda. Dessa öppnade på sikt fem vägar till folkmakt: Kommunalval, landstingsval, 1:a-kammarval (indirekt), 2:a-kammarval & kyrkoval (från 1930). 1866 gällde för riksdagsvalen att:

1:a kammarens ledamöter måste ha fyllt 35 år och ha fast egendom eller inkomst över en viss gräns – ”strecket”. De valdes genom indirekta val med landstingsledamöterna som elektorer. Mandattiden var åtta år. Eftersom antalet röster i landstingsvalet var graderat efter taxeringen – ”fyrktalet” – innebar det en övervikt av förmögna om ej nödvändigtvis konservativa landstingsledamöter. Även kvinnor & juridiska personer hade rösträtt. Antalet valbara personer var initialt c. 6000, 0.2 procent av befolkningen. Antalet valda ledamöter var initialt 100. D v s 1:a kammaren var en t o m exklusivare församling än adelsledamöterna under ståndsriksdagen (c. 1200 även om normalt bara 200 deltog) och innebar initialt en rejäl skjuts uppåt för det adliga inflytandet.

2:a kammarens ledamöter var valbara fr o m året de skulle fylla 25 år. Förmögenhetsvillkor fanns men ”strecket” var lägre än för 1:a kammaren. Ledamöterna valdes genom direktval.

---

¹ Hamilton 1848.

Mandattiden var fyra år. Väljarna måste vara fyllda 21 år, bo inom valkretsen & med fast egendom eller inkomst över ”strecket”. Antalet valberättigade var initialt 250 tusen, c. 5.6 procent av befolkningen. Antalet valda ledamöter var initialt 190. Statens ambition att höja skatterna genom att höja taxeringsvärdet av fast egendom gav dock senare småbönderna ett ökat inflytande. När graderingen & ”strecket” 1918 togs bort helt fick även arbetare & lägre tjänstemän ett ökat inflytande.

2:a kammaren ansågs länge som mera ”folklig”, men 1933 avskaffades ”strecket” även för 1:a kammaren, vilket gradvis eliminerade dess karaktär av ”överklassreservat”.

Systemets skapare, justitiestatsministern Louis De Geer (1818-1896), tänkte sig att de två kamrarna skulle balansera varandra. 1:a kammaren skulle genom den längre mandattiden ha ett ”lugnande” inflytande. Jag citerar greve Henning Hamiltons kritik:²

- Den gamla ståndrepresentationen var faktiskt bredare än det nu liggande förslaget.
- Inför man inkomst och förmögenhet som valbarhetskriterier har man ersatt aristokrati med plutokrati. Knappast ett steg framåt.
- Genom den rådande samhällsstrukturen skulle riksdagen domineras av bönder och andra grupper få svårt att göra sig gällande. Den svenska erfarenheten av sådant ständervälde förskräckte. Majoritetens tyranni var Hamilton lika förhatligt som minoritetens.
- Den nya riksdagsordningen var ett förstadium till parlamentarism. Kungamakten skulle försvagas och 1809 års maktbalans kung-riksdag tillintetgöras. Mycket vill alltid ha mer!

De Geer försvarade sig med att hans förslag inte innebar någon rubbning eller förändring av kungens och folkrepresentationens inbördes förhållande. Han ville bara ändra riksdagens struktur, inte konungens ställning i samhällslivet: ”Det är icke av representationens form, som kungamakten styrka eller svaghet är beroende; och i ett land, där kungamakten har så djupa och säkra rötter, som vårt, synes den hava mer att vinna än att förlora därav, att formen för representationen bringas i närmare överensstämmelse med dess ändamål, som är att bilda ett i möjligaste motto sant uttryck för folkets mening.”³

De Geer har i efterhand beskrivits som någon sorts ”kryptoliberal” som mot Karl XV:s önskan intrigerade fram sitt politiska system, men för att få det accepterat vattnade ut det med så många konservativa kompromisser, att dess rätta natur inte framgick förrän långt senare. Det förefaller ganska otroligt. Däremot verkar han haft som målsättning att i det längsta fördröja den allmänna rösträtten.⁴

*

Eftersom De Geers politiska system enbart garanterade den rikaste 5-6 procenten av befolkningen politiskt inflytande, kan man tro att socialdemokraterna i efterhand skulle vara negativt inställda. I den socialdemokratiska historieskrivningen betraktades dock skiftet som ett fall framåt eftersom enligt marxistisk teori det borgerliga klassamhället var ett förstadium till den kommande proletära folkstaten. Karl XV var i egenskap av Sveriges förste ”borgarkung” mycket populär:

”Som en kuriositet kan omnämnas att Hjalmar Branting visade större förståelse för Karl XV:s regeringstid än för Oscar II:s. Visserligen berömmar han Karl XV för att därigenom ytterligare markera hur djupt reaktionär han anser att Oscar II och hans epok var. Med anledning av Oscars 25-årsjubileum som kung säger Branting att Karl XV:s tid var

---

² Hamilton 1865.

³ Segerstedt 1986: s. 133-134.

⁴ Lundstedt 2014.

ungdomens och kraftens period. Under Karl XV:s spira rörde man sig ännu uppåt. Ja, då skedde själva det stora genombrottet, då penningväldet, dolt bakom den medborgerliga jämlikhetens vida mantel, tog försteget framför den gamla feodala samhällsordningen. Med representationsreformen blev Sverige en modern borgerlig stat. Och just vi, säger Branting, som en mansålder senare vill gå vidare och på den allmänna rösträttens grund bygga det demokratiska samhället, som leder över i socialdemokratiens högre utveckling, vi har en rätt, och gärna må vi säga en plikt, att minnas med tacksamhet dem, som gjorde sin tids gärning och förde vårt gamla, tröga folk fram till en ny milstolpe i dess historia.”⁵

Denna positiva Karl XV-syn delades av många. Karl var vid sin död både folkkär & aktad. Jag citerar Aftonbladet:

”[Det] är ett ovedersägligt faktum att konung Carl var i mycket hög grad populär, att han var älskad af folket, så som endast få konungar före honom har varit. Grunden till denna ofantliga, efter hand sig utvecklande och rotfästade samt under alla skiften orubbliga popularitet låg utan tvifvel till en del i hans individualitet. Vid sidan af menskliga fel och brister egde kung Carl vissa personliga egenskaper, som voro egnade att i hög grad anslå folket. Framför allt egde han den egenskapen att vara äkta *svensk*, mera svensk än någon konung sedan 150 år varit. ... Dertill kom den stora enkelhet, rättframhet och hjertlighet, som låg i hans väsen. Etikett, omsvep och underfundighet älskade han icke och liknade i det hänseendet ganska mycket sin förut bortgångne vän, danske konungen Fredrik VII. ... Men utom dessa personliga egenskaper finnes det en annan, politisk och mera varaktig grund för denna stora popularitet. Konung Carl var *den mest konstitutionelle konung* vårt land någonsin egt.”⁶

* * *

B. OSCAR II

Den populära Karl XV:e dog dock i förtid & hans bror Oscar II tog över. Oscar var redan från början impopulär och värre blev det. Det verkar ha berott på monarkins dubbla roller hans tid, som både initiativtagare till det nya Sverige & symbol för det gamla. I egenskap av politisk aktör var Oscar II illa sedd av både börsadeln, fattigadeln, äldre & yngre liberaler och socialdemokratin:

*

Börsadeln

Börsadelns motvilja förefaller ha berott på att Oscar II politiskt stödde sig på den nya bolags- & bondehögern, men har också tolkats som en kvardröjande bitterhet mot Bernadottedynastiens maktövertagande. Bitterheten skall ha funnits kvar Oscar II:s liv ut och t ex kronprins Gustafs äktenskap med Victoria av Baden har framställts som ett försök till nationell försoning, eftersom hennes farmor var Gustaf IV:s dotter Sofia. 1892 var Oscars rykte utomlands sådant:

“It is a great mistake to believe that King Oscar is popular in his own country. He is hated in Norway, which aspires to become a republic, and regards the Crown as an incubus, while he is treated with downright disdain by the Swedes, especially by the nobles, who object to him both as a foreigner and a parvenu. Indeed, many of the great Swedish nobles absolutely refuse to go to Court, or in any way to pay him honor. They ignore him completely.”⁷

⁵ Segerstedt 1986: s. 21.

⁶ Aftonbladet, 1872-09-19, s. 2.

⁷ de Fontenoy 1892: s. 436.

*

Fattigadeln

Även fattigadeln, den del som förut utgjorde basen i ämbetsmannapyramiden, gav kungahuset skulden för de sämre tiderna. Tidigare hade de åtminstone en garanterad inkomst. Nu berodde allting på dem själva. Många radikaliserades under den knappa studenttiden, men ångrade sig när de kom ut i yrkeslivet. Verner von Heidenstam brukar ofta nämnas i det sammanhanget. Det fanns sedan tidigare en debatt om att ståndscirkulationen måste ha sin gång, även om riktningen var nedåt.⁸

*

Äldre liberaler

Den äldre generationen liberalers motvilja var snarast ett förakt för svaghet. Märkesmannen var Adolf Hedin (1834-1905). 1868 publicerade denne sina riksdagstal, ”Femton brev från en demokrat”, som var ett generalangrepp på den numera per definition borgerliga ämbetsmannastaten: Denna var överdimensionerad, inkompetent & ruinerade landet. Angående monarkin ansåg han att den efter författningsreformen inte längre hade någon funktion att fylla. Den konstitutionella monarkin var bliven teater:

”Det har funnits en tid, när konungadömet, att så säga, uppbar hela samhället och dess utveckling; detta hade då sin grund så väl i styrelsesättets beskaffenhet som de stora personligheterna. Men tiderna äro nu ofantligt förändrade. Om nu medborgarna äro laglydige, om skatterna betalas, om allmänandan lifvas till stora ansträngningar för patriotiska ändamål, med ett ord, om samhället håller ihop och går framåt, så kan nu ingen säga, att detta i en konstitutionell monarki är att tillskrifva hvarken monarkens personlighet, som utan synnerligt märkbar olägenhet kan vara särdeles obetydlig, icke heller den monarkiska formen. Under en så förändrad monarkiens betydelse synes mig riktigast, att royautén icke söker upprätthålla yttre anspråk, som icke motsvaras af inre halt.”⁹

*

Yngre liberaler

Statsvetaren S J Boëthius förklarade den yngre generationen liberalers motvilja mot Oscar II med att de aldrig under honom fick det inflytande de enligt den nya författningen ansåg sig berättigade till:

”Sedan Karl Johans regeringssystem, som gjorde ministären till nästan blott ett osjälvständigt organ för konungens personliga vilja (det s. k. allenastyrandet), ej längre kunde upprätthållas, hade det blivit nödvändigt att få en ändrad grund för regeringens myndighet, och därvid blev det tydligt, att hänsyn måste tagas till riksdagens förtroende. Vilken roll detta skulle spela, var emellertid ej klart. Två principer brottades med varandra: å ena sidan konungens grundlagsstadgade rätt att styra riket, å andra sidan riksdagens växande anspråk och inflytande. Något effektivt försök till lösning av problemet kom ej till stånd under Oskar I:s och Karl XV:s regeringar, ej ens under den sistnämnda, sedan dock 1866 års representationsreform gjort behovet av en ny ordning ännu större. Riksdagens förtroende

---

⁸ Rudenschöld 1845.

⁹ Hedin 1868: s. 64.

blev ej någon väsentlig grund för ministärbildningen, men frånvaron därav gjorde ministärerna svaga till skada för regeringsmyndigheten. Oskar II:s statsmannagärning är, att han grep sig an med ett försök till problemets lösning. Det bestod däri, att konungen med bevarande av sin fria utnämningsrätt [av statsråd] skulle använda denna så, att ministären tillförsäkrades stöd inom riksdagens båda kamrar, vilket överensstämde med den grundlagfästa kammardualismen. Denna princip låg bakom de trevande ministärbildningsförsöken i början av hans regering, och under Boströms första ministär blev den så gott som fullständigt genomförd. Endast två gånger - genom Posses och Staaffs kallande till statsministerämbetet - avvek han därifrån till förmån för en ren andra-kammarparlamentarism, men det blev misslyckade, snart uppgivna experiment, och hans regering slutade med ett kraftigt hävdande av vad som utgjort den röda tråden i hans politik, då han avslog Staaffs krav att få genom andra-kammarupplösning oimintetgöra första kammarens grundlagsenliga vetorätt och fick till stånd den Lindmanska ministären, vars representationsreform [ökat medelklassinflytande i 1:a kammaren] emellertid pekade hän mot en ny tid. Därför har Oskar II:s regering en plats i vår historia, jämförlig med de Karolinska och Gustavianska epokerna ej blott genom sin längd utan ock därutinnan, att den liksom de hade en bestämd statsrättslig karaktär: här tvåkammarparlamentarismen.”¹⁰

[Boëthius är en smula kryptisk. Incidenten med Staaff är mera känd i statsvetaren Axel Brusewitz version: Måndagen den 14 maj 1906 började debatterna i riksdagen om den Staaffska regeringens rösträttsproposition. I första kammaren avslogs propositionen samma dag med överväldigande majoritet. I den andra antogs den följande dag med betydande röstövertikt. Det var vid detta tillfälle Staaff i ett anförande mot debattens slut karakteriserade stridsläget med den ryktbara antitetiskt formade frågan: ”Skall konungamakt med folkmakt eller konungamakt med herremakt råda i Sveriges rike?”¹¹ Genom att upplösa sin regering trodde sig Staaff kunna tvinga fram ett nyval & ännu en gång lägga fram sin proposition, denna gång möjligen med en mera positiv inställning i 1:a kammare. Han antog (eller i alla fall hoppades på) att det skulle vara omöjligt för kronprins Gustaf (som vid tillfället vikarierade för Oscar II) att bilda en alternativ regering, men där misstog han sig. Det visade sig också att motståndet i 1:a kammaren mera berodde på honom själv som person än på själva propositionen, som gick igenom under efterföljaren Arvid Lindman.]

*

Oscar II lyckades således genom 1:a kammaren (där de konservativa var i majoritet) så gott som hela sin regeringstid blockera 2:a kammaren (där liberalerna var i majoritet) och detta kunde Gustaf V fortsätta med ända fram till 1919 års riksdagsval. Därefter gjorde ändringarna i valsyste­met att 1:a kammarens konservativa hamnade i minoritet. Det är dock oklart vad allt detta manipulerande syftade till. Två-kammarparlamentarismen var som en evig jämviktsriksdag. Vissa frågor var helt omöjliga att driva. Oscar II beklagade sin roll:

”Enligt min övertygelse kan det icke finnas något mera demoraliserande för en karaktär än att vara konstitutionell monark. Jag har varit det i tjugo år och jag vet det. Att äga en åsikt och dock så sällan få följa den, utan ständigt och jämt nödgas först höra på och sedan i de allra flesta fall efterfölja andras – kan det finnas något för karaktären mera destruerande än en sådan plikt.”¹²

Citatet är från den 6 september 1892 då efter 20 års diskussioner 1:a & 2:a kammaren äntligen hade enat sig om värnpliktsfrågan & grundskatterna. Att det tog så lång tid berodde på att ledamöterna

¹⁰ Boëthius 1925: ss. 260-261.

¹¹ Brusewitz 1951: s. 15.

¹² Hadenius & Nevéus 1960: s. 134. [Politikern Sigfrid Wieselgrens minnesanteckningar, 1899-07-26.]

röstade enligt sin egen övertygelse. Även om Oscar II kunde välja lojala statsministrar & dessa sina statsråd, var det inte säkert att regeringarna när det gällde hade stöd i kamrarna. 1905, inför förhandlingarna med Norge om unionsupplösningen, medförde t ex detta att riksdagen tvingade fram en ombildning av regeringen & varken Oscar II eller kronprins Gustaf (som vid tillfället vikarierade för Oscar II) hade någon roll i förhandlingarna. Ett förebud om vad som komma skulle.

*

Socialdemokratin

Den socialdemokratiska motviljan verkar ha berott på den politiska förföljelsen. Denna kom i två skov: Skov 1 cirka 1878-90. Skov 2 cirka 1907-14. Skov 1 under Oscar II inleddes med att militär sattes in under Sundsvallsstrejken & avslutades med att flera i den socialdemokratiska ledningen fälldes för åsiktsbrott: Agitatorerna August Palm (2 ½ månad 1887/88) & A H Janhekt (sju månader 1888). Redaktörerna Per Eriksson (nio månader 1888), Axel Danielsson (1 ½ år 1888) & Hjalmar Branting (3 ½ månad 1889). Skov 2 under Gustaf V är känd som "åtalsraseriet" & omfattade 30 eller 300 fängelsedomar beroende på vilka lagrum man inkluderar. Åtalen gällde allt möjligt: Pamfletter, hädelse, demonstrationer, värnpliktsvägran, majestätsbrott, attentat, o s v. Hälften av domarna avsåg storstrejken 1909.¹³ Efteråt kan väl sägas att straffen – fängelse 3-6 månader & böter – inte var särskilt avskräckande, men att de fördröjde demokratin & förgiftade samhällsklimatet.

*

Egendomslösa

Det finns många bud om varför Sverige under Oscar II slapp sociala oroligheter. Det brukar annars vara oundvikligt när befolkningsökningen inte kan absorberas av näringarna utan tvingar fram en proletarisering. Amerikautvandringen förefaller ha varit en social säkerhetsventil. Ytterligare en säkerhetsventil var de amerikanska skrivbyråer som specialiserat sig på infama brev & insändare om det gamla fosterlandet. Liten hämnd är också en hämnd.

* * *

Eftermälet

Myriaden av detaljer & det långa tidsspännet gör att Oscar II:s regeringstid antingen beskrivs som en pågående process eller som ett före-efter. Eftersom han själv opererade bakom en rökrida av ord, hovsekretess, motstridiga budskap, utnämningssmakt, bulvaner, korridorpolitik, påtryckningar, ordnar, kungamiddagar, vänskapskorruption & festligheter har hans agerande varit svårt att komma åt. Det påpekas gång på gång att Oscar är "underutforskad" – kodord för att tidens brev, dagböcker, memoarer, diplomatrappor, protokoll m m är ofullständiga eller missvisande. Möjligen kände sig hans omgivning efteråt som idioter för att ha varit statister i Oscar II:s grandiosa teaterföreställning. Strindberg beskriver Oscars modus operandi:

"Den konstitutionella monarken med sitt envælde på papperet och namnstämpeln på rådsbordet har sökt göra sig utvägar till maktutövning genom inflytande. Alldenstund han utnämner alla högre ämbetsmän, civila, ecklesiastika och militära, [summa 15 tusen tjänster] äger ju regenten ett oerhört inflytande, dels genom att nämna, dels genom att förbigå. ... Kungamakten har ... sjunkit till nollpunkten, men [den] behåller sitt inflytande genom rättigheten att utdela socialt anseende."¹⁴

¹³ Karlbom 1979; Haste 1988: ss. 108-145; Bosdotter m.fl. red. 2012.

¹⁴ Järv 1968: ss. 29,618. [Artiklar publicerade 1910.]

1873 införde Norge att regeringen skulle ledas av en statsminister som också utsåg statsråden. 1876 införde Sverige samma sak. 1884 införde Norge dessutom att deras statsminister måste ha stöd av en majoritet i stortinget. 1917 införde Sverige samma sak. Därutöver infördes en mängd reformer för att effektivisera regeringskansliets funktion.¹⁵ Oscar II & senare Gustaf V fick allt svårare att göra sin vilja gällande, men eftersom regeringen, liksom under frihetstiden, legitimerade sina beslut genom kungens auktoritet, var det viktigt att denna bibehölls. Avståndet mellan sken & verklighet blev med tiden allt större.

*

Från andra utgångspunkter beskrevs det Oscarianska Sverige som ett fall av ojämn utveckling & bunkerpolitik:

”I våra dagar är ställningen i Sverige ganska egendomlig. Den politiska makten är allt sedan 1866 lagd till övervägande del i de självägande böndernas hand, i detta fall kunde man i våra dagar tala om en ny böndernas storhetstid. Det egendomligaste draget härvid är att Sveriges bönder utöva denna makt själva, icke genom förtroendemän ur andra samhällsklasser. I Sveriges riksdag sitter nämligen mer än hundra bönder som medlemmar - ett förhållande som har sitt motstycke blott i Norge och Danmark, om även inte i så stor skala som i Sverige. Av den kroppsarbetande befolkningen är däremot en mycket betydande andel i avsaknad av politisk rösträtt. Företer Sverige alltså, från politisk synpunkt, både ultrademokratiska och gammaldags aristokratiska drag så att i socialt hänseende de senare i många fall är övervägande.

Hvad angår det i Sverige alltid talrika adelsståndet, ha en stor mängd adelsfamiljer sökt genom fideikommiss-stiftelser uppehålla sin ekonomiska styrka; alltsedan år 1809 har dock upprättandet af nya sådana stiftelser varit i lag förbjudet.”¹⁶

Hur som helst gick industrin framåt & folk fick det det bättre. Dock i långsam takt, eftersom den svenska marknaden var för liten. Expansionen fick vänta till krigsåren under Gustaf V. Beroende på vad man mäter ökade landets inkomster 1907-1917 med 50-100 procent. Enligt Maktutredningen (1990) är den kombinerade industriella & politiska expansionen efter 1905 fortfarande med oss genom att de två nya eliterna var för upptagna var och en med sitt för att ha tid att konkurrera & de gamla eliterna från ståndssamhällets dagar hade kollapsat (se nästa kapitel).

---

¹⁵ Heckscher 1929; Departementshistoriekommittén 1990.

¹⁶ Sundbärg 1901: s. 133.

Referenser

- *Boëthius, Simon Johannes. (1925.) Sveriges historia till våra dagar, del 13, sida 1-328, Oscar II. Stockholm: Norstedt.
- *Bosdotter, Kjersti, Larsson, Bo & Gullberg, Anders. (red.) (2012.) ... faror staten av svåraste slag : Politiska fångar på Långholmen 1880-1950. Stockholm: Stockholmia förlag.
- *Brusewitz, Axel. (1951.) Kungamakt, herremakt, folkmakt : Författningsskampen i Sverige (1906-1918). Stockholm: Tidens förlag.
- *Departementshistoriekommittén. (1990.) Att styra riket : regeringskansliet 1840-1990. Stockholm: Allmänna förlaget.
- *Fontenoy, the Marquise de . [Cunliffe-Owen, Marguerite.] (1892.) Revelation of High Life within Royal Palaces : The Private Life of Emperors, Kings, Queens, Princes, and Princesses. Philadelphia: Edgewood Pu. Co.
- *Hadenius, Stig & Nevéus, Torgny. (1960.) Majestät i närbild : Oscar II i brev och dagböcker. Uppsala: Lindblad.
- *Hamilton, Henning. (1848.) Förslag till riksdagsordning. Stockholm: Norstedt.
- *Hamilton, Henning. (1865.) Förslag till grunder för ombildning af svenska folkets representation. Upsala.
- *Hamilton, Henning. (1865.) Bidrag till granskningen af Kongl.Maj:ts nådiga proposition till Rikets Ständer om antagande af ny Riksdagsordning och dermed sammanhängande ändringar i Regeringsformen; gifven Stockholms slott den 5.Januari 1863. Upsala.
- *Haste, Hans. (1988.) Det första seklet : Människor, händelser och idéer i svensk socialdemokrati. Stockholm: Tiden.
- *Heckscher, Gunnar. (1929.) Till frågan om statsrådsberedningens uppkomst. Statsvetenskaplig tidskrift, 1929, häfte 5: ss. 456-485.
- *Hedin, Adolf. (1868.) Hvad folket väntar af den nya representationen : femton bref från en demokrat till svenska riksdagens medlemmar. Stockholm: Bonnier.
- *Järv, Harry. (1968.) Strindbergsfejden : 465 debattinlägg och kommentarer. Del I & II. Staffanstorp: Cavefors.
- *Karl bom, Rolf. (1979.) Majestätsförbrytarna A.H. Jahnhekt och Pehur Eriksson – Lasteligt tal mot Konungen i rättshistorisk belysning. Meddelande från arbetarrörelsens arkiv, 1979:7-8, ss. 34-37.
- *Lundstedt, Patrik. (2014.) Demokratihotet mot aristokratin : Uttrycken för det politiska adelsståndets demokratisyn vid den sista ståndsriksdagen. Mittuniversitetet: Historia. [C-uppsats.]
- *Rudenschöld, Thorsten. (1845.) Tankar om ståndscirkulationen.
- *Segerstedt, Torgny T. (1986.) Svenska Akademien i sin samtid : en idéhistorisk studie. Del 2, 1844-1886. Stockholm: Norstedt.
- *SOU 1990:44. Demokrati och makt i Sverige : Maktutredningens huvudrapport. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- *Sundbärg, Gustaf. (1901.) Sveriges land och folk. Stockholm: P A Norstedt & sönder.